

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของโครงการบ้านมั่นคงชุมชนริมทางรถไฟ (ชุมชนเทพารักษ์ 5) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ในครั้งนี้ เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา สหกิจศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาบริบทพื้นที่ของชุมชนริมทางรถไฟ (ชุมชนเทพารักษ์ 5) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 2) เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ผ่านมาและปัญหาอุปสรรคของโครงการบ้านมั่นคงชุมชนริมทางรถไฟ (ชุมชนเทพารักษ์ 5) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของโครงการบ้านมั่นคงชุมชนริมทางรถไฟ (ชุมชนเทพารักษ์ 5) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น กลุ่มเป้าหมาย 1) ผู้นำชุมชนริมทางรถไฟ (ชุมชนเทพารักษ์ 5) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 1 คน 2) ชาวบ้านในชุมชนริมทางรถไฟ (ชุมชนเทพารักษ์ 5) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ประเด็นสัมภาษณ์เชิงลึก ประเด็นกลุ่มสนทนา แบบสังเกต การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการวิเคราะห์โดยอุปนัย นำเสนอด้วยการพรรณนา วิเคราะห์ ผู้วิจัยขอเสนอผลสรุปการวิจัยดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 ผลการศึกษาบริบทพื้นที่ของโครงการบ้านมั่นคงชุมชนริมทางรถไฟ (ชุมชนเทพารักษ์ 5) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สรุปได้ดังนี้

1) บริบททางกายภาพ ชุมชนเทพารักษ์ 5 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีพื้นที่ประมาณ 5 ไร่ การคมนาคมส่วนใหญ่เดินทางโดยใช้รถจักรยานยนต์และรถโดยสารประจำทางเป็นพาหนะ เส้นทางหลักมีถนนมิตรภาพ ทางแยก บขส.เก่า ถนนหลังศูนย์ราชการ ถนนเทพารักษ์ อาณาเขต ทิศเหนือ ติดกับ เทพารักษ์ 1 ทิศใต้ ติดกับ ชุมชนมิตรภาพและชุมชนพัฒนาเทพารักษ์ ทิศตะวันออก ติดกับ ศาลเยาวชนและครอบครัว ทิศตะวันตก ติดกับ ถนนมิตรภาพ ลักษณะภูมิอากาศ ชุมชนเทพารักษ์ 5 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีฤดูกาล 3 ฤดู ได้แก่ ฤดูร้อน ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ – เดือนเมษายน ฤดูฝน ระหว่างเดือนพฤษภาคม – เดือนตุลาคม ฤดูหนาว ระหว่างเดือนพฤศจิกายน – เดือนมกราคม ลักษณะการตั้งอาคารบ้านเรือนในพื้นที่ ชุมชนเทพารักษ์ 5 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ในอดีต สภาพพื้นที่เหมือนชุมชนแออัด 1) มีบ้านเรือนปลูกหนาแน่น 2) มีประชากรอาศัยอยู่อย่างแออัด 3) บ้านเรือนทรุดโทรมในปัจจุบันนี้ 1) มีอาคารพาณิชย์เป็นบางส่วน

2) บริบทด้านสังคม ประวัติความเป็นมาของชุมชนเทพารักษ์ 5 อาศัยอยู่ริมทางรถไฟ เป็นที่ของการรถไฟแห่งประเทศไทย ผู้คนส่วนมากจะอพยพมาจากต่างถิ่น ที่มีปัญหาในการครองชีพ จาก การที่ไม่มีที่ทำการหากิน ต้องเข้ามาใช้แรงงานในตัวเมือง และเห็นว่าที่ดินของการรถไฟแห่งประเทศไทย รกร้างว่างเปล่าจึงเข้ามาจับจองเพื่อเช่าอยู่อาศัย ซึ่งใกล้ตัวเมือง แหล่งรับจ้าง การสัญจร ไปมา สะดวกสบาย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนับเป็นเวลากว่า 30 ปี ชุมชนเทพารักษ์ 5 แต่ก่อนเป็นชุมชน เดียวกันกับชุมชนเทพารักษ์ตอนกลาง เห็นว่าเป็นชุมชนใหญ่ผู้คนมาก การดูแลช่วยเหลือไม่ทั่วถึง จึง แยกออกมาเป็นชุมชนเทพารักษ์ 5 เมื่อปีพ.ศ.2543 ชุมชนเทพารักษ์ 5 เป็นชุมชนแออัด ผู้คนส่วนมาก ยังยากจน บ้านเรือนปลูกขึ้นแบบง่าย ๆ จึงไม่ค่อยเป็น ระเบียบ การดูแลให้การช่วยเหลือจากท้องถิ่น และภาครัฐติดขัดข้อกฎหมายทางราชการ จึงให้การช่วยเหลือได้ไม่เต็มที่จึงมีปัญหารื่องของการขอใช้ บริการเรื่องสาธารณูปโภค และเป็นทะเบียนบ้านชั่วคราว ผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนจึงมองยังไม่เห็น อนาคตของตัวเอง อยู่รอเพื่อหน่วยงานทางราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะนำมาแก้ไขในโอกาส ต่อไป ทั้งระยะสั้นและระยะยาว กลุ่มคนที่มาตั้งถิ่นฐานเดิม ริมทางรถไฟ ชุมชนเทพารักษ์ 5 ตำบลใน เมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น กลุ่มคนที่มาตั้งถิ่นฐาน คือ คนพื้นถิ่นเดิมในพื้นที่และคนที่มาจาก ต่างจังหวัด เป็นผู้ทำการเกษตรล้มเหลว ได้เข้ามาทำงานในเมือง และได้เข้ามาอาศัยในที่ริมทาง รถไฟ เพราะที่ดินมีราคาถูก ทำให้มีการอยู่รวมกันมากขึ้น พัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่/ เหตุการณ์สำคัญในแต่ละช่วง ของชุมชนเทพารักษ์ 5 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โครงการบ้านมั่นคงเริ่มเข้ามา ในปี พ.ศ. 2548 เนื่องจากโครงการรถไฟต้องการไล่อูที่ริมทางรถไฟ เพื่อสร้างรถไฟฟ้าความเร็วสูง ทำให้ทางสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ หรือพอช. เข้ามาช่วยเหลือชุมชนเทพารักษ์ 5 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัด ขอนแก่น เรื่องที่อยู่อาศัยเพื่อให้มีพื้นที่ที่มั่นคงมากกว่าเดิม จำนวนประชากร/ครัวเรือนในพื้นที่ชุมชน เทพารักษ์ 5 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ดังนี้ มีจำนวนประชากร 360 คน จำนวนประชากรชาย 160 คน จำนวนประชากรหญิง 200 คน จำนวนครัวเรือน 120 ครัวเรือน รูปแบบการปกครองในชุมชน ชุมชนเทพารักษ์ 5 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น คือ การปกครองแบบมีผู้นำ มีการปกครอง มีประธานชุมชน และคณะกรรมการ

3) บริบทด้านเศรษฐกิจ ชุมชนเทพารักษ์ 5 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น คนในพื้นที่ชุมชนเทพารักษ์ 5 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น รายได้ หลักมาจากอาชีพรับจ้าง และรองลงมาเป็นอาชีพค้าขาย อาชีพรับจ้างในพื้นที่ก็จะ เป็นอาชีพหลัก เช่น รับจ้างขับสามล้อ รับจ้างตัดผม รับจ้างตัดหญ้า อาชีพค้าขาย เช่น เก็บของเก่าขาย สานตะกร้าขาย

5.1.2 ผลการศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ผ่านมาและปัญหาอุปสรรคของโครงการ บ้านมั่นคงชุมชนริมทางรถไฟ (ชุมชนเทพารักษ์ 5) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สรุปผลได้เป็น 6 ประเด็นดังนี้

1) Time line ชุมชน ก่อนเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงชุมชนริมทางรถไฟ (ชุมชนเทพารักษ์ 5) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ ชุมชนนี้มาแล้วประมาณ 30 ปีขึ้นไป ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่มีถิ่นฐานเดิมตั้งอยู่ที่ริมทางรถไฟ ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีเครือข่ายเพราะมาจากคนละที่แล้วมารวมตัวกันจนเกิดเป็นชุมชน หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนก็จะมี พอช. สลัม 4 ภาค เริ่มเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงตอนปี 2548 และสร้างแล้วเสร็จในปี 2558

2) หลังจากการเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงแล้วชุมชนมีแนวทางในการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตของคนในชุมชนเทพารักษ์ 5 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิต ที่ดีขึ้น ใช้ชีวิตสะดวกสบายมากขึ้น ไม่แออัดเหมือนแต่ก่อน

3) สถานการณ์ปัญหาด้านอาชีพ ชุมชนริมทางรถไฟ (ชุมชนเทพารักษ์ 5) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง และอาชีพเสริมค้าขาย ชาวบ้านมีปัญหาเรื่องสุขภาพและเรื่องเงินทุนเพราะไม่มีเงินลงทุนในการขายของ และด้วยสถานการณ์ ปัญหา Covid-19 ทำให้ชาวบ้านที่ทำอาชีพรับจ้างเกิดการว่างงาน

4) สถานการณ์ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย ชุมชนริมทางรถไฟ (ชุมชนเทพารักษ์ 5) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สภาพของชุมชนนั้นลักษณะการตั้งอาคารบ้านเรือนใน พื้นที่ ชุมชนเทพารักษ์ 5 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ในอดีต สภาพพื้นที่เหมือน ชุมชนแออัด 1) มีบ้านเรือนปลูกหนาแน่น 2) มีประชากรอาศัยอยู่อย่างแออัด 3) บ้านเรือนทรุดโทรม ในปัจจุบันนี้ 1) มีอาคารพาณิชย์เป็นบางส่วน ทุกคนในพื้นที่ชุมชนเทพารักษ์ 5 ไม่อยากเป็นหนี้เพราะ มีที่อยู่อาศัยอยู่แล้ว และระยะเวลาในการดำเนินโครงการบ้านมั่นคงนั้นค่อนข้างใช้เวลานานในการ ดำเนินงาน และชาวบ้านบางกลุ่มไม่มีเงินมากพอที่ ออมเงินกับกลุ่มออมทรัพย์ จึงทำให้คนในชุมชนเทพารักษ์ 5 ไม่อยากเข้าร่วมโครงการ

5) สถานการณ์ปัญหาด้านสาธารณูปโภค ชุมชนริมทางรถไฟ (ชุมชนเทพารักษ์ 5) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ชาวบ้านชุมชนเทพารักษ์ 5 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ในอดีตชาวบ้านในชุมชนมีไฟฟ้าและน้ำใช้ เนื่องจากมีปัญหาการต่อสัญญาขอใช้ไฟ ทำให้ในปัจจุบันนี้บางบ้านมีไฟใช้แต่ไม่มีน้ำ บางบ้านไม่มีไฟแต่มีน้ำ และบางบ้านไม่มีทั้งน้ำและไฟ ทำให้ชาวบ้านต้องพึ่งพาพึ่งอาศัยกันโดยการต่อพ่วงไฟและน้ำ เพื่อเอาไว้ใช้

6) ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการบ้านมั่นคง ก่อนที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือพอช. จะเข้ามาช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัย ชาวบ้าน ไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการนี้เลยว่ามันคืออะไร ทำไม่ต้องเข้ามาช่วย แต่พอช.ได้เข้ามา สร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านว่าจะเข้ามาช่วยในด้านไหน ทำให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจในโครงการ บ้านมั่นคงมากขึ้น

5.1.3 ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของโครงการบ้านมั่นคงชุมชนริมทางรถไฟ (ชุมชนเทพารักษ์ 5) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

จากการทดลองปฏิบัติการเพื่อหาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของโครงการบ้านมั่นคงชุมชนริมทางรถไฟ (ชุมชนเทพารักษ์ 5) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่ค้นพบในงานศึกษาครั้งนี้ คือ แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของโครงการบ้านมั่นคงชุมชนริมทางรถไฟ (ชุมชนเทพารักษ์ 5) แบบมีส่วนร่วมโดยมีกระบวนการประกอบด้วย

1) การค้นหาปัญหาของชุมชนเทพารักษ์ 5 โดยการสัมภาษณ์ คือ ผู้นำชุมชน ชาวบ้านในชุมชนโดยมีการทำแบบสัมภาษณ์

2) การทดลองปฏิบัติการแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีการทดลองกับกลุ่มเป้าหมาย คือ ชาวบ้านในชุมชนเทพารักษ์ 5 ซึ่งมีการจัดกิจกรรม 1 กิจกรรม กิจกรรมที่ 1 กิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตโครงการบ้านมั่นคงชุมชนริมทางรถไฟ โดยการเปิดให้ชาวบ้านพูดคุยกันว่าการเสนอแนวทางคุณภาพชีวิต ผลที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน หลังจากปฏิบัติการพบว่า ชาวบ้านมีความร่วมมือในการช่วยกันออกข้อเสนอแนะและหาแนวทาง เพื่อที่จะไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองในวันข้างหน้า เช่น เงินทุนในการประกอบอาชีพ พื้นที่รับรองที่มั่นคงในการอยู่อาศัย มีหน่วยงานเข้ามาดูแลผู้สูงอายุ มีคนเข้ามาสอนทำอาชีพต่าง ๆ เช่น การทำขนมไทย การนวดแผนไทย เป็นต้น

3) การสรุปประเมินผลแบบมีส่วนร่วมจากการทดลองปฏิบัติการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในชุมชนเทพารักษ์ 5 จากการสังเกตและสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชนและชาวบ้าน

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่าแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของโครงการบ้านมั่นคงชุมชนริมทางรถไฟ (ชุมชนเทพารักษ์ 5) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาบริบทพื้นที่ทางกายภาพ สังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับ ธรรมนูญ อุดวิเศษศิวะกุล (2544) การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้จะเป็นการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับการออกแบบที่อยู่อาศัยโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นการศึกษาต่อเนื่องจาก กระบวนการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยชุมชนริมทางรถไฟ การวิจัยได้ทำการศึกษาลักษณะสภาพเศรษฐกิจ สังคม กายภาพ และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไบเลย์ - หลังจวนฯ การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องศึกษาปัญหาและข้อจำกัดในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยชุมชน ผลของการศึกษาการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยเกิดกระบวนการแก้ไขปัญหาสองแนวทางขึ้นพร้อมกัน คือ 1) การแก้ไขปัญหาด้วยการจัดการของหน่วยงานภายนอก และ 2) การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย เริ่มต้นขึ้นเมื่อชุมชนเกิดความตระหนักและแก้ไขปัญหาที่ไม่ยุ่งยากมากมาร่วมกัน พัฒนาไปสู่การแก้ไขปัญหา

ในระดับที่ยากขึ้น ซึ่งกระบวนการที่เกิดขึ้นจะทำให้ชุมชนเรียนรู้ มั่นใจ และสร้างศักยภาพที่จะแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยความรู้สึกละเลยไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยจะกระตุ้นให้ชุมชนหันมาแก้ไขปัญหาการถูกไล่รื้อ ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเกิดและดำเนินการของกระบวนการคือการรับรู้ถึงผลกระทบของปัญหา ผู้นำชุมชน การเรียนรู้ ทักษะในการแก้ไขปัญหา การดำเนินการแก้ไขปัญหาเกิดกระบวนการพัฒนาความสามารถในการแก้ไขปัญหาเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยโดยมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาชุมชน เกิดขึ้นเป็นลำดับได้แก่

- 1) การกำจัดผู้มีอิทธิพลในชุมชน จนก่อให้เกิดความมั่นใจ
- 2) การรู้จักประสานหน่วยงานภายนอก
- 3) การจัดตั้งกลุ่มฅาปนกิจชุมชน ก่อให้เกิดการจัดการด้านการเงิน การออม
- 4) การพัฒนาสภาพแวดล้อมในชุมชน ก่อให้เกิดการคิดถึงคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
- 5) สนใจปัญหาด้านอาชีพและที่อยู่อาศัย ก่อให้เกิดตระหนักถึงที่อยู่อาศัย
- 6) ประสานงานกับศุนย์นิมิตฯ และการเคหะฯ งานวิจัยที่ได้เปลี่ยนแปลงและพัฒนาชุมชนจึงถึงระดับของการพัฒนาที่อยู่อาศัย

5.3 ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของโครงการบ้านมั่นคงชุมชนริมทางรถไฟ (ชุมชนเทพารักษ์ 5) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยและคณะจึงแบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 2 ส่วน คือ ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนา ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

5.3.1 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

จากการศึกษาพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมและความสามัคคีภายในชุมชนเทพารักษ์ 5

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการทำวิจัยครั้งนี้พบว่า ชาวบ้านชุมชนเทพารักษ์ 5 ไม่มีส่วนร่วมและความสามัคคีควรเป็นการศึกษาหาแนวทางการมีส่วนร่วมในชุมชน และการหาแนวทางความสามัคคีในชุมชน

